

HOGY ÉRINT BENNÜNKET A BETLEHEMEZÉS?

Kérdőív segítségével középiskolások, felsőfokon tanulók és diplomások, három különböző nemzedékhez tartozók és különböző világnézetűek körében azt vizsgáltam, hogy a) mikor és milyen formában találkoztak betlehemezéssel, b) mennyiben és milyen formában tartják a betlehemezést itt és most fontosnak, mennyiben tarják a karácsonyi ünnep fontos részének, c) milyen fajta betlehemes játékot fogadnának szívesen, mennyire ragaszkodnak a hagyományos parafrázisokhoz, milyen mértékben fogadják el az innovációkat, d) a hagyományos szereplőkön¹ kívül még milyen szereplőket képzelnék el a betlehemes játékba beleillőnek, e) részt vettek-e és részt vennének-e betlehemes játékban; és ha igen, milyen szerepben? Feltételeztem, hogy a válaszok megoszlását befolyásolni fogja a nem, az életkor, az iskolai végzettség, a humán² vagy reál³ foglalkozás és a világnézet.

224 választ gyűjtöttem össze, a nők aránya 58, a férfiaké 42 százalék. A harmadikos-negyedikes gimnazisták⁴ aránya 33, a 20–35 éveseké 15, a 36–60 éveseké 37, a náluk idősebbeké 15 százalék. A válaszoló felső fokon tanulók és diplomások 75 százaléka a humán, 25 százaléka a reál foglalkozásúakat képviseli. Világnézetüket tekintve 30 százalékuk egyházasan (vagyis egyházi keretekben és rendszeresen) gyakorolja vallását, 30 százalékuk a maga módján vallásos,⁵ 22 százalékuk nem tartja magát vallásosnak, de hisz Istenben, vagy másféle természetfeletiben hisz, 14 százalékuk semmiféle természetfeletiben sem hisz.⁶

Mikor és milyen formában találkoztak betlehemezéssel? Csak nagyon kevesen vannak azok (a különböző nemű, életkorú, iskolai végzettségű, foglalkozású és világnézetű csoportok tagjainak mindössze 1–7 százaléka), akik még sohasem találkoztak betlehemezéssel semmiféle formában. Többen vannak azok (4–20 százalék), akik csak televízióban láttak ilyet; legnagyobb arányban a reál foglalkozásúak (20%), legkisebb arányban a nők (8%), a humán foglalkozásúak (6%) és a maga módján vallásosok (4%). Másképpen, az általam kérdezettek valamennyi csoportjának minimum négyötöde, maximum 95 százaléka találkozott életében betlehemezéssel.

Gyermekkorukban a legtöbben az iskolában részesültek a betlehemezés élményében. Legnagyobb arányban a középiskolások (49%) és a 20–35 évesek (32%). A hatvan évesnél idősebbeknek azonban csak 3 százaléka, ami azzal magyaráz-

ható, hogy ők az ötvenes-hatvanas években voltak kisiskolások, amikor ilyesmi nem fordulhatott elő állami iskolában. Templomban érhetően legnagyobb arányban az egyházasan vallásosak találkoztak betlehemezéssel (31%), valamennyi korosztályban nagyjából egyenlő arányban. A maguk módján vallásosoknak 21, a különféleképpen⁷ nem vallásosoknak 15 százaléka, ami egyértelműen utal arra, hogy a világnézet ebben a tekintetben meghatározó tényező. Természetesen jóval kevesebben fogadhattak otthonukban betlehemezőket: legnagyobb arányban a legidősebbek (37%), de a 36–60 éveseknek már csak 11, a 21–35 éveseknek pedig mindössze 3 százaléka, a középiskolások közül senki.⁸ A betlehemezésnek ez a formája már — legalábbis a nagyvárosban — alig-alig él. Kérdés, hogy újraéleszthető-e.

A betlehemezéssel ma is rendszeresen találkozóknak legnagyobb arányban iskolában és templomban láttak ilyet. Iskolában a legnagyobb arányban nők (37%), a középkorúak (26%) és a humán értelmiségiek (25%) találkoztak betlehemezéssel, legritkábban a reál szektorhoz tartozók (10%), a középiskolások (8%), a férfiak (5%) és az idősek (1%). Templomban láttak legnagyobb arányban betlehemezést az egyházasan vallásosok (33%), a középkorúak (26%) és a humán foglalkozásúak (22%). Legnagyobb arányban a legidősebbek (15%), a humán foglalkozásúak (15%) és az egyházasan vallásosok (16%) fogadnak otthonukban rendszeresen betlehemezőket, a nem egyházasan vallásosoknak csak 2–6, a 21–35 évesek csak 6, a középiskolásoknak mindössze 1 százaléka.

Az általam kérdezettek közül legnagyobb arányban a legidősebbek (52%) szerepeltek betlehemes játékban, legkevésbé pedig (35%) a 21–35 évesek, náluk valamivel nagyobb arányban a középiskolások (42%), a férfiak valamivel nagyobb arányban (48%), mint a nők (34%). Ezek azért viszonylag magas arányok. Egyértelmű összefüggés tapasztalható a világnézet és az aktív betlehemezés között, ugyanis a különféle nem vallásosoknak csak 27, a maguk módján vallásosoknak 29, az egyházasan vallásosoknak viszont 56 százaléka vállalt szerepet betlehemezésben. A nők leggyakrabban angyalt (11%) vagy Máriát (9%), a férfiak pásztor (16%), királyt (9%) vagy Józsefet (5%) alakítottak. Rajtuk kívül néhányan (1–5%) az Úristent, bárányt, szamarat, csillagot, narrátort alakítottak.

Arra a kérdésre, hogy a jövőben szándékozik-e részt venni betlehemezésben, az egyházasan vallásosok válaszoltak legnagyobb arányban igennel (70%), legkisebb arányban a maguk módján val-

lások (32%). A 20–35 évesek és a középkorúak nagyobb (56 és 51%), a legidősebbek és a középkorúak kisebb (44 és 42%) arányban vállalkoznának. Elég nagy a különbség ebben a tekintetben is az erre sokkal inkább vállalkozó férfiak (58%) és a nők (37%) között. Figyelemre méltó, hogy a nem vallásos kérdezetteknek is csaknem a fele részt venne betlehemes játékból, ami arra utal, hogy ez az eredetét tekintve vallásos szokás számukra is értéket képvisel. A nők közül legtöbben Máriát (9%) és angyalt (5%) alakítanának, a férfiak királyt (9%), Józsefet (6%) és pásztorot (6%). Szervezést, betanítást vagy rendezést vállalna a 20–25 évesek 9, a legidősebbek 7, az egyházián vallásosok 5 százaléka.

Mire szolgálhat itt és most a betlehemezés?

A kérdezettek nagyobb része inkább elfogadóan, mint elutasítóan viszonyul a betlehemezéshez. Ami az elutasítókat illeti, nagyon kevesen tartják valamennyi csoportban gyermeket dolognak, ezt jól érzékeltetik az 1-től 5-ig terjedő skálán mért 1.14 és 1.97 közötti értékek. Ebben a tekintetben leginkább elutasítók a középkorúak (1.97), a 20–35 évesek (1.62) és a különféleképpen nem vallásosok (1.68). Ennél többen tartják a városi élettől idegen falusi szokásnak. Leginkább a középkorúak (3.19), a nem vallásosok (2.96) és reálfoglalkozásúak (2.67); legkevésbé az egyházián vallásosok (1.98) és a vizsgáltak közül legnagyobb arányban vallásos legidősebbek (2.00). Náluk valamivel kevesebben vannak azok, akik szerint a betlehemezés nem illik bele a mai világ karácsonyi szokásai közé. Legnagyobb arányban a különféleképpen nem vallásosok (2.47), a nem vallásos istenhívők (2.12) és a középkorúak (2.18) gondolják így, legkevésbé pedig a vallásosok (1.54 és 1.48), a 20–35 évesek (1.50) és a középkorúak (1.60). Náluk valamivel többen gondolják azt, hogy ez csak a vallásos emberek számára való. Bár a vallásosok között is található egy ily módon vélekedő kisebbség (1.83), de érthetően jóval nagyobb arányban látják így a különféleképpen nem vallásosok (2.48). Sokkal inkább így vélekednek a középkorúak (2.50), mint a diplomások (1.80), jóval inkább a férfiak (2.32), mint a nők (1.79), ami az iskolázottság és a nemi hovatartozás befolyásoló szerepére utal.

Az általam kérdezetteket a betlehemezéssel kapcsolatban összességében pozitív beállítódás jellemzi. De mit is jelent ez árnyaltabban? A döntő többség kedves régi szokásnak tartja, amit érdemes megtartani. Legnagyobb arányban a különféleképpen vallásosok (4.52), a 36–60 évesek (4.54) és a humán foglalkozásúak (4.51) képviselik ezt, legkevésbé a középkorúak (4.05), a különféleképpen nem vallásosok (3.90). Mindegyik csoportban még ennél is többen és az egyes csoportokban nagyjából azonos arányban (4.30 és 4.74 közötti értékekkel) gondolják azt, hogy a betlehemezés a nem vallásos emberek közé is elvihető a karácsonyi örömhírt.

Azt is vizsgáltam, hogy a betlehemezés megítélésénél mennyiben vesznek figyelembe vallási és teológiai kritériumokat. Csupán a legvallásosabb legidősebbek (3.72) látják úgy, hogy a betlehemezés az egyházi liturgiához képest másodlagos jelentőségű. A reál foglalkozásúak inkább látják így (3.1), mint a humán foglalkozásúak (2.62). Az egyházián vallásosoknál is csak a fele (3.07) gondolkodik így. Legkevésbé a különféle nem vallásosok (2.58), a humán foglalkozásúak (2.62) és a középkorúak (2.68) alakítanak ki erről ilyen véleményt. Ezzel szemben náluk nagyobb arányban ítélik úgy, hogy a betlehemezést nyugodtan bele lehet illeszteni az egyházi liturgiába. Ebben a tekintetben várható volt, hogy a leginkább kompetensebbek, az egyházián vallásosok bizonyulnak legszigorúbbnak (3.06), ugyanakkor az ebben a csoportba tartozók negyedrésze teljesen, ötödrészüket nagyobb részben egyetért azzal, hogy a betlehemezés szerves része lehet a liturgiának. A kérdést érthetően semlegesebb pozícióból mérlegelő maguk módján vallásosok (3.70) vagy a kérdést kívülről megítélő különféleképpen nem vallásosok (3.81) természetesen jóval megengedőbbek ebben a tekintetben. Viszonylag kevesen értenek egyet azzal, hogy kizárólag bibliai (evangéliumi) hitelességű betlehemes játék fogadható el. Ebben a tekintetben is az egyházián vallásosok — noha felerészben ők sem nem értenek ezzel egyet — a legszigorúbbak, ha tetszik, a legkonzervatívabbak (2.68), legkevésbé a 20–35 évesek (1.71) és a nem vallásosok (1.84). Jóval többen voksolnak amellel, hogy a betlehemes játékot bátran hozzá lehet alakítani a mai kor igényeihez és ízléséhez, mint ez ellen. Ezzel némi meglepetésre nem a középkorúak (3.48) és a 21–35 évesek (3.30), hanem a legvallásosabb (ám ebben a tekintetben nem a legkonzervatívabb) legidősebbek (4.08) értenek egyet leginkább. Az már kevésbé meglepő, hogy a humán foglalkozásúak jóval inkább vannak ezen az állásponton (4.10), mint a reál foglalkozásúak (3.37). Ebben a tekintetben nincsenek érdemi eltérések a különböző világnézetűek között.

Mennyire fogadható el a hagyományostól eltérő parafrázisok?

Az evangéliumi történethez képest a legrégebb betlehemezési tematika is parafrázis, hiszen a betlehemes játékból három király szerepel, miközben az Evangéliumban bölccsel találkozhatunk, és sem számuk, sem nációjuk nincsen említve. Kérdőívemben a bibliai alapszövegtől

különböző mértékben eltérő parafrázisokat képviselő betlehemes változatokat soroltam föl, és arról kérdeztem a kérdeztetteket, hogy „Ha szívesen fogadna betlehemezőket otthonában, közösségében, intézményében, melyeket leginkább,⁹ és melyeket semmiképpen sem?”

Várható volt, hogy a hagyományos népi betlehemezés angyalokkal, pásztorokkal és királyokkal talál majd legmelegebb fogadtatásra: az általam vizsgált csoportok tagjainak 77-től 100 százaléka fogadná őket szívesen. Figyelembe véve a pozitív viszonyulás két fokozatát is¹⁰ (0-tól 2-ig terjedő skálát használva), a fogadtatás mértéke már erősebb szórású mutató. Jelentősebb elutasítás csak az egyértelműen nem vallásosok¹¹ körében volt tapasztalható (77% és 1.16), átlagosnál kisebb mértékű volt a középiskolások (83% és 1.25) és a 21–35 évesek (87% és 1.41), valamint az istenhívó nem vallásosok (89% és 1.38) körében. Legszívesebben fogadtatásra a legidősebbek (100% és 1.85), az egyházasan vallásosok (97% és 1.75), a humán foglalkozásúak (97% és 1.70) és a 36–60 évesek (100% és 1.69) körében talált a hagyományos betlehemes játék. Az életkor és a világnézet attitűdöt befolyásoló szerepe eléggé egyértelmű.

József Attila *Betlehemi királyok* című verse hazánkban sokak számára már ismertebb, mint a hagyományos betlehemes játék. Ezért parafrázis-kínálatomban a *Betlehemi királyok* megjelenítése is szerepelt. Bár fogadtatásának százalékos és „tetszés-index” jellegű mutatói valamivel elmaradtak a hagyományos betlehemes játék mutatóitól, a kérdeztettek többsége ezt is nagyon szívesen fogadta, de másfajta különbségek alakultak ki a különböző vizsgált csoportok között. Először is jelentős különbség volt a nők (89% és 1.38) és a férfiak (81% és 1.08) között, ami jól magyarázható a nők nagyobb mértékű költészet iránti fogékonyságával. A különböző korosztályokat illetően csak a középiskolások (78% és 0.97) beállítódása tért el a többiekétől. A humán foglalkozásúak valamivel kedvezőbbben (96% és 1.34) fogadták ezt a változatot, mint a reál foglalkozásúak (83% és 1.24), amit eléggé jól magyaráz a férfi–nő arány, mely a humán csoportban a nők javára billen. Bár azt lehetnének, hogy József Attila úgyszólván mindenké, és a *Betlehemi királyok* nem kifejezetten vallásos mű, mégis jelentősek az eltérések a különböző világnézeti csoportok között, ugyanis az egyházasan vallásosok fogadták legjobban ezt a változatot (92% és 1.15), a különféleképpen vallásosok kevésbé (83% és 1.08), a maguk módján vallásosok még kevésbé (71% és 0.88).

A közismert parafrázisoktól eltérők közül legjobban a következő modernizált változatot fogadták az általam vizsgáltak: „Amelyben a háromkirályok egy nagyvárosi lakótelepen keresik

az Istengyermeget, akire végül egy panelház hatodik emeletén lakó jólelkű, idős, magányos hölgy lakásán találnak rá, ugyanis ő fogadta be cigányember-Józsefet és a várandós cigányasszony-Máriát, aki éppen karácsonykor szülte meg gyermekét, akiben a királyok a Megváltót ismerik föl.” Ennek a szociografikus parafrázisnak a fogadtatása azonban korántsem volt annyira homogén, mint a két hagyományos változaté, és ebben feltehetően szerepet játszott a cigányasszony istenanya is. Már a nemek között is jelentős az eltérés: a nők körében jóval alacsonyabbak (42% és 0.50) a fogadtatást jelző mutatók, mint a férfiak (59% és 0.70) körében. Talán azért, mert utóbbiak nehezebben tudtak azonosulni a cigányasszony Máriával. Jelentős volt a különbség a különböző korcsoportok esetében: legkevésbé a 21–35 évesek (23% és 0.32) és a középiskolások (40% és 0.48), leginkább a legidősebbek (61% és 0.91) fogadták szívesen ezt a változatot. Jobban fogadták a humán (61% és 0.91), mint a reál (54% és 0.65) foglalkozásúak. A különböző világnézetűek közül az egyházasan vallásosok (49% és 0.69) és a mindenféle természetfeletti elutasító nem vallásosok (47% és 0.60) erősebben szimpatizáltak ezzel a változattal, mint más világnézetűek.

„Amelyben Átlagosék átlagos karácsonyát megzavarják angyalok, pásztorok és háromkirályok, akik a Jézust keresik, és Átlagosék meglepetésére meg is találják a karácsonyfa tövében.” Ennek a leginkább köznap, „átlagos” változatnak a fogadtatása jóval kisebb eltéréseket mutatott, mint az előbbié. Nem volt jelentős eltérés a nők és férfiak beállítódása között, a különböző korosztályok közül is csak a középiskolások viselkedtek másképpen: ők utasították el ezt a változatot leginkább (36% és 0.44). Csak kis eltérés mutatkozott a humán (66% és 0.72) és a reál foglalkozásúak (53% és 0.6) között.

Hasonlóképpen (vagyis nagyjából fele-fele arányban pozitívan és negatívan) fogadták a következő, immár nem hazai színhelyű, eléggé egzotikus színezetű, ugyanakkor világpolitikai szemponttól eléggé aktuális betlehemes változatot: „Amely egy szétbombázott szíriai város lerombolt állatkertjének viszonylag épségben maradt elefántházában berendezett szükségmenhelyen játszódik, ahol az Ökumenikus Szeretetszolgálat által gondozott árva gyermekek számára egy életben maradt hárompúpú teve mint egykori szemtanú kezdi elmesélni a betlehemi történetet, és eközben betoppannak az igazi háromkirályok.” Ez a változat a „tetszésindexek” alapján hasonló fogadtatásra talált, mint az előbbi, de jóval inkább megosztotta a vizsgált csoportokat. Ez a meglehetősen egzotikus, ugyanakkor eléggé aktuális változat legkevésbé a középiskolásoknak (39% és 0.50) és a

21–35 éveseknek (44% és 0.38) tetszett, legjobban a 36–60 éveseknek (59% és 0.80) és a humán foglalkozásúaknak (64% és 0.77). A különböző világnézetiük között ez esetben nem mutatkozott jelentősebb eltérés.

A másik négy változat mérlege valamivel inkább negatív volt, mint pozitív. Közülük a következő kapt a legjobb osztályzatokat. „Amelyben Legalsószentbenedeken születik meg a Megváltó, aki előtt egyfelől igazi helybéli pásztorok, másfelől a mai világ igazi királyai, királynői, szultánjai, emírei és nagyhercegei hódolnak.” Talán társadalmi üzenete miatt jóval kedvezőbben fogadták a férfiak (47% és 0.55), mint a nők (32% és 0.38). Legkevésbé a legidősebbeket (28% és 0.32), a nem vallásos istenhívőket¹² (28% és 0.40), legjobban a humán foglalkozásúakat (52% és 0.45) és a mindenféle transzcendenst elutasító nem vallásosokat (52% és 0.62) fogta meg.

„Amelyben egy osztályon felüli szentföldi társasutazás úgazdag résztvevői az igazi betlehemi barlangistállóban kötnek ki, előbb tehetetlenkednek, majd pásztorok és más jóakarátú emberek segítségével magukra találnak az istengyermek színe előtt.” Ennek a változatnak a fogadtatása volt a legeggyöntetűbb, mindössze a humán (54% és 0.46) és a reál foglalkozásúak (30% és 0.31) között volt komolyabb eltérés.

„Amelyben a fővárosi hajléktalanok számára a Máltai Szeretetszolgálat a karácsonyi ebéd mellé kérésükre betlehemes játékokat szervez. Imre atya teljesíti a hajléktalanok kívánságait: ők alakíthatják a pásztorokat, legyenek igazi tevék, a három királyt pedig a miniszterelnök, az államelnök és az ellenzék vezére alakítsák. Meg is történik békében.” Ezt a belpolitikai vonatkozású változatot ugyancsak eléggé eltérően ítélték meg a különböző csoportokban. Feltehetően politikuma és ironiája miatt jóval inkább tetszett a férfiaknak (52% és 0.68), mint a nőknek (32% és 0.42). Ami az életkort illeti, legkevésbé értékelték a 21–35 évesek (30% és 0.36) és a középiskolások (39% és 0.51), leginkább a legidősebbek (50% 0.72). A különböző világnézetiük közül ezt is a legerőteljesebben nem vallásosak (55% és 0.74) részesítették előnyben.

Hasonlóképpen meglehetősen aktuálpolitikai töltetű volt az összes közül leghűvösebben fogadott változat, amely ugyanakkor jócskán megosztotta a kérdezetteket: „Amelyben miután a hajléktalan Szentcsaládot beviszik a főkapitányságra, előlött jelenik meg a betlehemi csillag, és ide sereglenek az angyalok, a pásztorok és a királyok.” Politikuma miatt ez is a férfiaknak tetszett jobban (38% és 0.47), mint a nőknek (25% és 0.35). Rendkívüli mértékben elutasították a 21–35 évesek (23% és 0.16) és eléggé erősen a különféle nem vallásosok (25% és 0.32) és a maguk módján vallásosok (27% és 0.34).

Legjobban a legidősebbek (47% és 0.68) és a humán foglalkozásúak (44% és 0.45) fogadták.

Az összes változatot figyelembe véve a nem hagyományos betlehemes tematikákkal szembeni nyitottság tekintetében a következőképpen alakult a sorrend: legidősebbek (58% és 0.84), humán foglalkozásúak (64% és 0.74), 36–60 évesek (56% és 0.77), egyháziisan vallásosak (56% és 0.75), férfiak (56% és 0.73), határozottan nem vallásosok (55% és 0.70), reál foglalkozásúak (51% és 0.70), nők (50% és 0.69), maga módján vallásosok (51% és 0.60), nem vallásos istenhívők (45% és 0.62), 21–35 évesek (46% és 0.60), középiskolások (47% és 0.59).

Ugyancsak a nyitottságot vizsgáltuk a következő kérdéssel: „Mit gondol, beleillik-e a betlehemes játékba (Márián, Józsefen, a Kisdeden, az angyalokon, a pásztorokon, a három királyokon, a tevéken, a bárányokon, az ökrön és a számáron kívül) Heródes, Heródes kémei, Augustus császár, Betlehem polgármestere, az agg Simeon, népszámlálási biztos, csillagász, védőnő, a Szentlélek galamb képében, Assisi Szent Ferenc, bűnbánó Magdolna, hárompúpú teve, kacsacsőrű emlős. A felkínált szereplők között Heródes és Augustus császár az evangéliumi történetben is szerepel. Valamennyire illeszkednek még az evangéliumi történethez Heródes kémei, a betlehemi polgármester, az agg Simeon. A többi már sokkal inkább kakukktójás. Közülük még leginkább a vak koldus képzelhető oda a betlehemi istállóba érkező pásztorok közé, vagyis a szegény ember a szegénységbe született istenember közelébe. A betlehemi csillaghoz asszociálható a csillagász,¹³ a „boldogságos kis mamához” a védőnő, a három királyhoz egy hárompúpú teve. Ebben a történetben a Szentlélek is meglehetősen kakukktójás, hacsak nem vesszük figyelembe, hogy a betlehemi történet főszereplője, a kisgyermek Jézus tőle fogantatott. A még inkább kakukktójás Assisi Szent Ferencnek van azért némi köze a betlehemezéshez, hiszen nevéhez fűződik az első karácsonyi betlehemállítás, csakhogy nem valószínű, hogy a kérdezettek többség tudna erről. A leginkább kakukktójások egyike bűnbánó Magdolna, ha csak az nem köti őt is a betlehemi témakörhöz, hogy az emberré lett Jézus az Isten báránya, aki elveszi a világ bűneit. A kacsacsőrű emlős kétségkívül nem kifejezetten betlehemi állat, még akkor sem, ha engem benne egyszerre madársága és emlőssége — már bocsánat! — Jézus Krisztus „köztességére”, vagyis istenemberségére emlékeztet.

A felajánlott kiegészítő szereplők elfogadásának sorrendje¹⁴ így alakult: Szentlélek, galamb képében (55–63%), Heródes (50–56%), vak koldus (50–53%), Heródes kémei (49–38%), hárompúpú teve (38–42%), agg Simeon (35–41%), csillagász 36–40%), népszámlálási biztos (32–35%),

Augustus császár (26–39%), Assisi Szent Ferenc (26–28%), Betlehem polgármestere (20–29%), kacsacsőrű emlős (20–27%), bűnbánó Magdolna (17–22%), védőnő (13–22%).

Sokakat meglephet a galamb képében megjelenő Szentlélek ilyen nagyarányú felvállalása, ezen belül külön az is, hogy legnagyobb arányban a középiskolások (71%), a felerészben nem vallásos istenhívők (68%), a férfiak (63%) és a 21–35 évesek (62%) fogadták be betlehemezésükbe. Ráadásul azok a 21–35 évesek, akik legerőteljesebben utasították el az összes többi felkínált szereplőt. A 35 évesnél idősebbek (47%), a humán foglalkozásúak (50%) és a teológiailag legképzettebb egyházi-isan vallásosak (55%) a leginkább szkeptikusak abban, hogy beleillik-e a galamb képében megjelenő Szentlélek a betlehemes játékba. Azon kívül, hogy sokak számára a galamb jól odaképzeltető volt a bárányok és tevék közé, a Szentlélektől való fogantatáson kívül nemigen találók megnyugtató magyarázatot erre a választásra.

Sokkal könnyebb az alaposabb bibliaismerettel magyarázni azt, hogy Heródest és kémeit legnagyobb arányban az egyházi-isan vallásosok (61%), a 36–60 évesek (60%) és a legidősebbek (70%) érezték beilleszthetőnek, ettől kisebb arányban a 17–35 évesek (31%) és a különféle nem vallásosok (33%).

Egészen hasonló volt a helyzet Augustus császár és a népszámlálási biztos esetében. Az agg Simeon is szerepel a betlehemi történet folytatásában, ezért nem véletlen, hogy őt is a leginkább vallásos legidősebbek (47%) és az egyházi-isan vallásosok (44%) ítélték legnagyobb arányban a betlehemezésbe beilleszthetőnek, legkevésbé a 21–35 évesek (19%) és a leghatározottabban nem vallásosok (24%).

A vak koldust a legkevésbé vallásos középiskolások (61%) és a semmiféle természetfeletti-iben sem hívó nem vallásosok (70%) képelték oda legnagyobb arányban a betlehemi istállóba, a vallásosok (49%) jóval kevésbé. A hárompúpú teve már többszörös parafrázis, de azért éppen odaképzeltető a három királyhoz. Ettől főleg a leginkább szkeptikus 21–35 évesek (25%), a legvallásosabb legidősebbek (28%) és a teológiailag legműveltebb egyházi-isan vallásosok (31%) tartózkodtak. Legnagyobb arányban a középiskolások (44%) és a felerészben középiskolás nem vallásos istenhívők (52%) szimpatizáltak vele. Más volt a helyzet a csillagász esetében, őt a 35 évesnél idősebbek (54%) és „szakmai alapon” a reál foglalkozásúak (58%) választották be a szereposztásba, legkisebb arányban a 17–35 évesek (26%). Ezzel szemben a védőnőt a reál foglalkozásúaknak mindössze 5, a humán foglalkozásúaknak viszont 20 százalékára választotta. Assisi Szent Ferencet a nem vallásos istenhívők támogatják a legnagyobb arányban, de az egyházi-isan vallásosok (25%) is nagyobb mértékben, mint a határozottan nem vallásosok. Bűnbánó Magdolnát

a legvallásosabb legidősebbek illesztik be legnagyobb (35%) arányban a betlehemes játékba, leginkább a középiskolások (17%), a határozottan nem vallásosok (14%) és a 21–35 évesek (10%) utasították el, a nők jobban (17%), mint a férfiak (22%). Kérdézhetnénk, hogy egy fantáziadús és játékos betlehemes parafrázisban miért nem lenne helye akár a kacsacsőrű emlősnek is. A kérdezettek közül többen gondolhatták így, hiszen ez a „csodálány” is kapott szép számmal támogatót. Legnagyobb arányban a leghatározottabban nem vallásosoktól (34%), a leginkább játékosnak bizonyuló középiskolásoktól (28%) és a férfiaktól. De még az egyházi-isan vallásosok ötöde is bevette a szereplők közé, csupán a leginkább szkeptikus 21–35 évesek (4%) és az ebben a tekintetben konzervatív módon gondolkodó legidősebbek (6%) utasították el feltűnő mértékben.

A nem hagyományos betlehemes parafrázisok fogadtatása az általam vizsgált csoportokban eléggé nagymértékű nyitottságról tanúskodik mind a nem vallásos, mind az egyházi-isan vallásos rétegekben. Legnagyobb mértékben a legidősebbek, az átlagosnál nagyobb mértékben a 36–60 évesek, a humán foglalkozásúak, az egyházi-isan vallásosok és a határozottan nem vallásosok körében.

Úgy tűnik, hogy a betlehemezés hazánkban — legalábbis az iskolázottabbak körében — a különböző nemű, korú, foglalkozású és világnézetű rétegek közötti valamiféle konszenzust képező érték, afféle kulturális legnagyobb közös osztó, lehetőség egy össznemzeti társasjátékra és a karácsonyi ünneplés keretében megszülető együttes élményre.

KAMARÁS ISTVÁN

¹Mária, József, Kisdéd Jézus, angyalok, pásztorok, három király, tevék, bárányok, ökrös és szamar.

²Tanító, humán szakos pedagógusok, könyvtárosok, művészek, humán tudományokkal foglalkozók.

³Reál tárgyakat tanító pedagógusok, mérnökök, közgazdászok, orvosok.

⁴Állami gimnáziumba járók.

⁵Vagy csak laza szálakkal kapcsolódik egyházához, vagy nem tartozik semmiféle egyházi közösségbe.

⁶Észelví, gyakorlatias, agnosztikus vagy ateista.

⁷A nem vallásos isten- és transzcendenciahívők, a közömbösök, az ateisták, az agnosztikusok, ez észelvíek, a nem vallásos humanisták és a szeretetben hívők.

⁸Igaz, valamennyien fővárosiak.

⁹Többet is megjelölhettek.

¹⁰ = semmiképpen sem fogadná, 1 = fogadná, 2 = legszívesebben (többet is megjelölhettek).

¹¹A semmiféle természetfeletti-iben sem hívők.

¹²Akik felerészben középiskolások.

¹³Ha csillagász tudtommal nem is, csak Csillagfor-
gató szerepel magyar betlehemesben.

¹⁴Az elfogadottság mértékét az egyes szereplőket
elfogadó nők és férfiak arányával érzékeltetem.